

YTTRANDE 2021 01 28

Förbundet Sveriges Socionomutbildningar (FSSOC)

Till Socialdepartementet
103 33 Stockholm

Dnr: S2020/06592

Slutbetänkandet av Utredningen Framtidens socialtjänst,
Hållbar socialtjänst- En ny socialtjänstlag SOU 2020:47
(Dnr: S2020/ 06592)

Inledning

Följande yttrande är förbundsstyrelsens sammanställning av inkomna underlag till styrelsen från 13 lärosäten med examensrätt för socionomprogrammet. Inledningsvis återges i sammanfattningen våra övergripande synpunkter för att i nästa steg gå in närmare på specifika områden.

Sammanfattning

Vi tillstyrker behovet av en genomgång och uppdatering av den nuvarande socialtjänstlagen och att de specifika områden som utredningen presenterar förslag om är relevanta. Likaså är förslagen om ”gott bemötande” lovvärda. Vi ställer oss frågande inför att ett antal viktiga frågor som ingick i direktiven inte har behandlats ingående av denna utredning, hänvisning görs till att dessa behöver utredas ytterligare. Detta gäller:

- att utreda hur man kan säkerställa en fungerande och effektiv kunskapsstyrning som säkerställer samarbete mellan kommunerna och mellan kommunerna och staten (s.537)
- att göra en översyn av professionens roll och den nuvarande beslutsordningen inom socialtjänstens område (s. 546)
- att utreda behovet av och förutsättningarna för oberoende barnombud (s. 823)
- att göra en samlad översyn av ansvarsfördelningen mellan kommuner och regioner i fråga om missbruks- och beroendevården och behovet av eventuella förändringar i lagstiftningen på detta område (s. 899)
- att se över hur lagstiftningen kan stärka både den sociala omsorgen för äldre personer och deras tillgång till en sammanhållen vård och omsorg med utgångspunkt i socialtjänstlagen och lagstiftningen för hälso- och sjukvården (s. 854).

Att ekonomiskt bistånd och tvångslagstiftning inte ingick i direktiven till utredningen kan också betraktas som ett undandragande från eventuella konflikter vid kommande riksdagsbeslut om den nya lagens ikraftträdande. Det ekonomiska 0-direktivet och direktivet om att inte vara ambitionshöjande har naturligtvis också påverkat resultatet av utredningsarbetet. De förväntningar som lärosätena haft på att förslaget skulle bidra till fortsatt utveckling av socialtjänsten införlivas inte. Det beror troligen på att utredningen ”passar” på direktivet att se över socialtjänstens ansvar och uppdrag, samt också ”passar” på direktivet att förstärka Socialtjänstlagens karaktär av en ramlag med en helhetssyn på individen i centrum. Dessa avsteg från de ursprungliga direktiven i kombination med att inte vara ambitionshöjande har säkerligen påverkat mottagandet av utredningen, särskilt avseende socialtjänstens målfrågor. Ytterligare en svaghet är utredningens sammansättning av experter. En stor avsaknad av

forskningskompetens inom socialt arbete kan konstateras bland utredare och sakkunniga i utredningen. Konsekvensen blir att utöver att målfrågorna och att behovet av förstärkt ramlag uteblir, så saknar flera avsnitt utgångspunkt i aktuell forskning om socialt arbete. Dessutom leder det till brister i en av utredningens huvudpunkter nämligen; att stärka det kunskapsbaserade arbetet i socialtjänsten, där forskning är en given del. Utredningen, liksom lärosätenas inkomna svar, är omfattande men sammanfattningsvis redovisar förbundet följande synpunkter från lärosätena angående utredningens delar.

- ***Enhetlig begreppsanvändning. Kap. 6***

Vi stödjer utredningens förslag att begränsa och förtydliga begreppsapparaten.

- ***Socialtjänstens mål, Kap 7***

Vi ställer oss positiva till ambitionen att utveckla det förebyggande arbetet, men saknar tydliggöranden och en skarpare juridisk reglering om hur och på vilka arenor ambitionen ska förverkligas.

- ***Lagens inriktning på vissa grupper. Kap 8, Missbruk***

Vi ställer oss tveksamma till att inrymma de medicinska begreppen ”beroende” och ”beroendevård” i socialtjänstlagen. Vi ställer oss kritiska till att inte utredningen utrett ansvaret mellan socialtjänst och medicinsk beroendevård utan istället hänvisar till ytterligare en utredning.

- ***Samhällsplanering , Kap. 9***

FSSOC tillstyrker utredningens förslag att sociala aspekter ska tillmätas betydelse vid samhällsplanering, dock krävs ett tydligare mandat för socialtjänstens medverkan och en analys av vilka samverkansproblem som kan uppstå mellan olika sektors- och myndighetsgränser.

- ***Kvalitet, Kap 11***

Förbundet menar att kvalitet i det sociala arbetet är helt avhängigt utbildningarnas resurser, nu och i framtiden, avseende disputerade lärare, möjligheter att anställa doktorander, tillgången till forskningsmedel samt satsningar som syftar till att anknyta forskning till socialtjänstens praktik. Vidare menar förbundet att det professionella sociala arbetet bör stärkas genom ytterligare legitimationsgrundande specialistutbildningar på magister- och masternivå. Vi ser också fram emot ett utökat samarbete med socialtjänsten avseende ledarskapsutbildningar på masternivå.

- ***En kunskapsbaserad socialtjänst. Kap. 14 & avsnitt 14:4***

Beklagligt nog presenterar utredarna en snäv syn på kunskap, i huvudsak myndighetsproducerade kunskapsunderlag. Vi ställer oss positiva till att införa en ny bestämmelse i socialtjänstlagen om att verksamheten skall bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet och att reformera beslutsordningen inom socialtjänsten. Det är olyckligt att dessa relevanta frågor skjuts fram till kommande utredningar.

- ***Nationell statistik, Kap 15***

FSSOC ser det som positivt att utredningen föreslår en lag om socialtjänstdataregister. Samtidigt vill vi uppmärksamma att om registret ska vara användbart för forskning bör en diskussion föras om variabelernas kvalitet. Begränsningar kopplade till sekretesslagstiftning måste kunna lösas, i likhet med register på hälso- och sjukvårdens område.

- ***Insatser efter behovsprövning – bistånd, Kap. 16***

Ur brukarperspektiv borde ett avsnitt som behandlar enskildas rättigheter och kommunernas skyldigheter komma tidigt som ett eget avsnitt i lagtexten.

- ***Insatser utan behovsprövning, Kap. 17***

Vi stödjer detta förslag för personer med psykiska funktionshinder och för uppsökande verksamheter för barn och unga i riskzon. Vi reserverar oss emot förslaget att ta bort behovsprövning för äldre, dels pga. av att de äldres komplexa medicinska och sociala behov behöver belysas och dels pga. att det är orimligt att konkurrensutsatta utförare ges möjlighet att bedöma vad som är ”skäliga levnadsförhållanden”.

- ***Förtydligt barnrättsperspektiv, Kap. 19***

Att barnrättsperspektivet skrivs in i lagen och att barnombud föreslås är i grunden positivt, men vi saknar perspektivets knytning till bestämmelser i lagen, de yngre barnens rätt, att perspektivet inte gäller alla typer av insatser och att balansen mellan barnens rätt och föräldrarnas rätt fortfarande är oklar. FSSOC är kritiska till att barnrättsperspektivet *inte* har undersökts beträffande barns situation efter dygnsvård och efter placering i vård.

- ***Regleringen av äldreomsorgen, Kap. 20***

FSSOC menar att de brister i samverkan mellan socialtjänstens beställar- och utförarorganisation och den medicinska vården som synliggjorts under pågående pandemi inte får någon lösning genom utredningens förslag. Flera lärosäten vill att särslagstiftning, som avvisades av utredningen utreds vidare, för att djupgående och med stöd av forskning, undersöka vilka fördelar detta skulle innebära för de äldre med komplexa sociala och medicinska behov.

Synpunkter på specifika områden

Kap. 6. En mer enhetlig begreppsanvändning

FSSOC ställer sig i grunden positiva till att vissa insatser/visst stöd ska kunna ges utan behovsprövning då det kommer att innebära ett mer proaktivt och förebyggande arbete, en hållbar socialtjänst för framtiden. När det gäller insatser utan behovsprövning, där enskilda kan vända sig direkt till verksamheterna, vill vi särskilt lyfta fram behovet av en utvecklad brukarmedverkan vid uppföljning och utvärdering.

FSSOC anser dock att det i skrivningen behöver ges exempel på vilka insatser som kan ges utan behovsprövning, eftersom möjligheten att överklaga beslut i nuvarande lagstiftning endast kan göras till beslut som är behovsprövade. En generösare hållning till insatser utan föregående

biståndsprovning kan äventyra rättssäkerheten för de individer som får insatserna, när det uppstår en gråzon mellan behovsprövade och icke behovsprövade insatser. En behovsbedömning utgör en *helhetsbedömning av individens behov* samt tillfälle att ge information om socialtjänstens möjlighet att erbjuda relevant stöd. Detta, och även möjligheten att basera behovsbedömning och erbjudande om stöd på vetenskap och beprövad erfarenhet, går således förlorat. Risken kan alltså bli att viktigt stöd aldrig sätts in.

Vi vill också i detta sammanhang ta upp *jämlikhetsfrågan*, där mer gynnade grupper med god ekonomi och hög utbildningsnivå kan tänkas nyttja möjligheten mer än mindre gynnade grupper som ex v. personer med nedsatt kognitiv förmåga eller lägre utbildningsnivå. I ett längre perspektiv skulle ett sådant utfall även kunna ligga till grund för att helt ta bort vissa serviceinsatser från socialtjänsten.

Vi menar att det är bra att utredningen uppmärksammar att viss kontroll och uppföljning bidragit till ökad och onödig administration inom socialtjänstens verksamhet. Dokumentationens utformning och omfattning bör därför sättas i relation till insatsernas karaktär.

FSSOC stödjer utredningens förslag att det ska finnas undantag från krav på dokumentation när det gäller insatser utan föregående behovsprövning. Det är helt klart att det finns vissa enskilda kommuninvånare som lättare söker sig till insatser där registrering och dokumentation är minimal.

Kap. 7. Socialtjänstens mål

FSSOC ställer sig bakom ambitionen att utveckla olika former av förebyggande arbete. En viktig del i det förebyggande arbetet är att delta i samhällsplanering. Därför är det positivt att utredningen föreslår att kommunen får en särskild social planeringsskyldighet genom att plan- och bygglagen (PBL) kompletteras med de sociala aspekterna, men hur förebyggande arbete ska utvecklas i förhållande till de ambitioner som finns i nuvarande socialtjänstlag bör utvecklas. Det saknas resonemang och tydliggörande om var det förebyggande sociala arbetet ska bedrivas; med andra ord på vilka arenor och i vilka miljöer socialarbetare och andra professionella har förutsättningar att tidigt nå barn, unga och deras familjer. FSSOC efterfrågar skarpare juridisk reglering för att få kommunerna att anlägga ett förebyggande perspektiv på socialtjänstens verksamhet. Vi menar att det krävs såväl ekonomiska resurser som forskning inom området för att förnya och utveckla satsningen på förebyggande socialt arbete.

Under rubriken ”Förebyggande arbete i samverkan med andra aktörer” (s. 373) nämns skolan, hälso- och sjukvården, kronofogdemyndigheten och polismyndigheten. Här, liksom i förslaget under 7.3.4, saknas en tydligare framskrivning av civilsamhällets roll. Civilsamhället är en aktör som redan idag gör betydande förebyggande och reaktiva insatser, inte sällan i samarbete med socialtjänst, skola och polis. Under 10.2.3 står det att kommunen vid behov ska samarbeta med regionen och andra samhällsorgan och organisationer. Denna formulering kan skärpas. Preciseringsen av informationsskyldigheten välkomnas.

Kap. 8. Lagens inriktning på vissa grupper - missbruk

När det gäller utredningens förslag som berör missbruksområdet noterar vi att inga stora förändringar föreslås i utredningen. En ny formulering vad gäller socialnämndens stöd till personer

med missbruksproblem föreslås. Begreppet ”beroende” bör av följande skäl inte stå med i socialtjänstlagen: beroende är en medicinsk diagnos och som utredaren skriver på s. 427 kan socialnämnden inte erbjuda insatser i syfte att behandla sådana. Alla medborgare har oaktat medicinsk status rätt att ansöka om sociala insatser från socialnämnden.

En ytterligare förändring är att begreppet missbruks- och beroendevård används istället för missbruksvård. Det innebär att ett traditionellt medicinskt begrepp får utrymme i sociallagstiftningen. Utredaren betonar på detta sätt att en missbruksproblematik ofta kräver insatser enligt både hälso- och sjukvårdslagstiftningen och enligt socialtjänstlagen. Utredningen säger att ”den nu aktuella bestämmelsen tar sikte på sådan missbruks- och beroendevård som ges som sociala insatser inom ramen för socialtjänstlagen och inte sådan som är hälso- och sjukvård och därför åligger regionerna” (s. 428). Detta förtydligande av respektive organisations ansvar är bra. Utredningen menar vidare att dagens regler inte räcker till (s. 899), med hänvisning till Missbruksutredningen (SOU 2011:35, s. 29). Utredaren föreslår därför en ytterligare utredning för att göra en översyn av huvudmannskapet inom missbruks- och beroendområdet (22.3.2). En sådan översyn gjordes i Missbruksutredningen för nio år sedan där ett av förslagen var att tydliggöra och normalisera ansvarsfördelningen mellan de två huvudmännen. Vi menar att utredningen skulle ha formulerat ett tydligt ställningstagande i denna fråga. Den oklara ansvarsfördelningen är inte gynnsam för de människor som är i behov av stöd.

Utredningen föreslår också ett förtydligande av vad som avses med socialtjänst i vilket det framgår att verksamhet som bedrivs enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall ska innefattas i begreppet socialtjänst. Detta är ett avsteg från den tanke som genomsyrade arbetet med den första Socialtjänstlagen, nämligen att socialtjänstens verksamhet helt skulle bygga på frivillighet.

Kap. 9. Samhällsplanering

FSSOC tillstyrker utredningens förslag att komplettera nuvarande socialtjänstlag med ändringar i Plan- och bygglagen (2010:900). Det räcker dock inte med att tillföra sociala aspekter vid samhällsplanering utan det krävs betydligt mer. Generellt saknas en fördjupad samhällsanalys av global inverkan på socialpolitiken och socialt arbete i Sverige samt ett mer visionärt framtidsperspektiv. Socialtjänstens skyldighet att aktivt medverka i samhällsplanering är inget nytt. Det var viktigt redan i 1980 års socialtjänstlag (1980: 620). Utvecklingen efter det kan ses som en nedmontering och föreliggande förslag kan därför tolkas som en återerövring av ett väsentligt område inom den svenska socialtjänsten. Viktigt är att en tydlig definition av social hållbarhet får tyngd även i lagtexten, så att lagens förnyande mål inte bara blir retorik. Det ska även kunna prövas rättsligt om kommunerna försummar lagens mål.

Förslaget innebär att kommunen får en särskild social planeringsskyldighet och att socionomens betydelse vid samhällsplanering stärks, vilket ligger helt i linje med annan utveckling som fokuserar på social hållbarhet och förebyggande arbete. Den sociala miljöns betydelse när det gäller boendeförsörjning, fattigdom, kriminalitet, utsatthet är väl dokumenterad men socionomer upplever inte att de hittills haft möjlighet att föra in denna kunskap vid samhällsplanering eller utvärdering av översiktsplaner.

Vår uppfattning är att om utredningens förslag ska realiseras så krävs det krafttag på flera områden. För det första är själva kunskapsfrågan inte belyst tillräckligt. Vi menar att hanteringen av de problem som presenteras inte är en neutral angelägenhet, utan en fråga som

är politiskt känslig med starkt polariserade uppfattningar. Utredningen hyser även alltför stora förväntningar till socialnämndens förmåga att genom ”neutrala kunskapsunderlag” bidra till verkliga förändringar i den sociala miljön. För det andra har utredningen en alltför defensiv hållning och låg ambitionsnivå i och med skrivningen ”upplevelser av delaktighet”. Här ser vi en möjlighet för socialtjänsten att inta en betydligt mer aktiv roll som motor för genuint inflytande. För det tredje krävs det ett tydligare mandat för socialtjänstens medverkan i samhällsplanering. Vi instämmer inte i analysen att verksamheten nu främst handlar om platsspecifik planering. Social planering är ideologiskt inriktad, dvs. den baseras på bedömningar av vad för slags samhälle som bör skapas, vilket innebär att det är betydligt mer omfattande än gängse fysisk planering. Det utökade ansvar enligt PBL som föreslås i översiktsplanering är ett steg i rätt riktning, men enligt vår uppfattning inte tillräckligt för att nämnden skall kunna lyckas med sina åtaganden i samhällsplanering. En viktig slutsats är att om utredningens förslag ska förverkligas så måste även socionomutbildningen förstärkas, kompetenshöjande utbildningar utvecklas och metodutvecklingen stärkas när det gäller arbete med samhällsplanering utifrån begreppen ”sociala aspekter” och ”social miljö”. Slutligen vilar utredningens slutsatser på en för svag analys och för hög tilltro till att ’det löser sig av sig självt’, samt på en bristande analys av utmaningar vid samverkan över sektors- och myndighetsgränser.

Kap. 11. Kvalitet

Utbildning är avgörande för att socialt arbete ska bedrivas kunskapsbaserat. Utbildning har även stor betydelse för integrationen mellan forskning och praktik. Socionomutbildningen ger en bred kompetens inom det sociala arbetets olika verksamhetsområden och målgrupper men då det är omfattande och mångfacetterade behov som ställs på en kunskapsbaserad praktik, menar vi att socionomprogrammet bör förlängas. Kravet på *socionomexamen eller likvärdig högskoleexamen* i förslagets 4 kap. 3 § borde därför, utöver barnavården, omfatta motsvarande arbetsuppgifter med relationsvård och missbruk. Om god kvalitet ska kunna upprätthållas är det dessutom nödvändigt att HSLF-FS 2017:79; Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om behörighet att utföra vissa arbetsuppgifter i socialtjänstens barn- och ungdomsvård, ändras till att ange en mininivå om 60 hp, varav minst 30 hp socialt arbete och minst 15 hp social- och förvaltningsrätt. FSSOC menar också att flera yrkesområden inom socionomprofessionen, t.ex. barn- och ungdomsvård och skolkuratativt arbete, snarast bör kopplas till skyddad en skyddad titel; legitimation. Med hänsyn till den typ och grad av svårigheter socialarbetare har att hantera inom ett flertal olika samhällsområden, bör kraven på att de professionella som utsatta individer och grupper möter ställas högt. Eftersom vetenskap och beprövad erfarenhet ska styra verksamheterna krävs legitimationsgrundande specialistutbildningar för socionomer.

Ytterligare ett utbildningsområde som är viktigt i sammanhanget är utvecklandet av ledarutbildning för socionomer. Socialtjänsten saknar en kvalificerad och nationellt sanktionerad ledarutbildning. Tillgången till ledare som förmår att skapa förutsättningar och sammanhang för en kunskapsbaserad praktik är en nyckelfråga för socialtjänstens framtida utveckling, varför en utbildning liknande den som finns för rektorer inom skolan bör komma till stånd.

I relation till utbildningsfrågan bör även betonas utbildning på avancerad nivå. Det krävs ett långt större ansvar från arbetsmarknadens parter för socionomers och verksamheters långsiktiga kompetensförsörjning och krav på kompetens för att utföra olika uppdrag inom

verksamheterna. Det krävs här tydliga incitament från statens sida att stipulera kompetenskrav och skapa förutsättningar för en framtida kompetensförsörjning för att motsvara de behov som en kunskapsbaserad socialtjänst innebär. Här krävs såväl generella masterutbildningar som specialistutbildningar där den nu beslutade legitimationsgrundande utbildningen för kuratorer inom hälso- och sjukvården är ett exempel som bör åtföljas av ett flertal för arbete inom socialtjänstens olika verksamhetsområden.

När det gäller forskning i socialt arbete har staten under senare år gjort en hel del satsningar, där FORTEs tioåriga program Tillämpad välfärdsforskning är det tydligaste exemplet. Det är samtidigt viktigt att betona att behovet av forskning och anknytning mellan forskning och praktik inte är tillgodosett trots dessa satsningar. Nämnas kan här är ”Forskarskolan för yrkesverksamma inom socialtjänsten” (FYS), som ges i samverkan mellan praktik och forskning med målsättningen att forskarutbildade (licentiater) fortsatt ska arbeta kvar i praktiken efter forskarstudierna. Antalet personer det är frågan om inom FYS är begränsat (30 personer), varför fortsatta satsningar med denna inriktning bör komma till stand.

Idag är tillgången till personer som kan bidra till utvecklingen av socialt arbete alltför liten för att motsvara behovet. Antalet doktorander i socialt arbete måste därför öka väsentligt, såväl för att tillgodose behovet av disputerade lärare inom högskolesektorn som behovet av forskarutbildade personer som efter disputation väljer att arbeta i nära koppling mellan forskning och praktik.

Kap. 14. En kunskapsbaserad socialtjänst

De senaste drygt 40 åren har forskningsanknytningen av socialt arbete förstärkts påtagligt genom den egna akademiska disciplinen och dess allt starkare ställning på lärosätena där både forskning och utbildning av socionomer sker. De socionomer som kommer ut på arbetsmarknaden har en god vetenskaplig grund att vidareutveckla genom – och parallellt med – arbetet i socialtjänsten. En stor del av socionomerna har också vidareutbildning från universitet och högskolor. Vi instämmer i behovet av att kommunerna utvecklar nya arbetsätt och metoder, som systematiskt följs upp och ger underlag för en kunskapsbaserad och mer hållbar socialtjänst. Det gör att utredningens förslag om att det skall införas en bestämmelse om att socialtjänstens verksamhet skall bedrivas i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet är välkommet. Men det är olyckligt att frågor som har direkt relevans i detta avseende skjuts fram till kommande utredningar. Dessutom, utredarnas syn på kunskap är snäv och inskränker sig i huvudsak till sådant som tagits fram vid myndigheter. Vi konstaterar att utredningen, trots stark fokus på kunskapsutveckling, överhuvudtaget inte nämner samarbete och dialog mellan akademi och praktik. Vi menar att samverkan mellan forskning och praktik är central för att stödja den fortsatta utvecklingen av en kunskapsbaserad socialtjänst och för att säkerställa att förslaget om att införa en ny bestämmelse i socialtjänstlagen om att verksamheten skall bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet också omsätts i det professionella vardagsarbetet inom socialtjänsten.

14 :4 Professionens roll i en kunskapsbaserad socialtjänst

Frågan om ansvarsfördelningen mellan professionella och lekmän är central för socialtjänstens arbete. Vi ställer oss bakom förslaget att tillsätta en utredning i syfte att reformera beslutsordningen inom socialtjänsten.

Kap. 15. Nationell statistik

FSSOC ser det som positivt att utredningen föreslår en lag om socialtjänstdataregister. Detta kommer ge nya förutsättningar för forskning i socialt arbete och för socialtjänsten att arbeta mer kunskapsbaserat. Det framgår dock inte av utredningen vilken slags statistik som skulle bli möjlig att få fram. Idag finns en stor brist i att det inte går att jämföra kommuner och år gällande hur många som ansöker, beviljas och hur många som får avslag på sökt bistånd/insatser enligt socialtjänstlagen.

Det finns idag ett påtagligt behov av förbättrad statistik inom socialtjänstens område. Det gäller bland annat möjligheten att följa upp verksamheten på individnivå rörande antalet personer som omfattas i verksamhetens olika beslutsprocesser, vilka livssituationer som dessa personer befinner sig i, vad som föranleder olika insatser och vilket resultat av dessa som kan ses. En särskild fråga gäller insatser som ges utan dokumentation eller biståndsbeslut, där frågan om uppföljning och statistik även bör klargöras. Väsentlig kunskap som kan skapas genom forskning om socialtjänstens omfattning, inriktning och målgrupper försvåras väsentligt idag av bristande statistik. Ett exempel på problematiken är att den utveckling av samordnade och tidiga insatser som förespråkas från nationellt håll förutsätter någon form av gemensam dokumentation, som även medger uppföljning och utvärdering. Att söka sådan från huvudmän, som använder olika dokumentationssystem, vilka sällan är kompatibla med varandra är ett påtagligt hinder för ambitioner om att utveckla en kunskapsbaserad praktik. I utredningen framgår att behovet är stort av nationell statistik när det gäller barn. Kunskapen om vad barn i Sverige som aktualiseras hos socialtjänsten är utsatta för – och hur barns utsatthet förändras över tid – är beklagligt begränsad. Kunskapsbehovet är stort, för praktik såväl som för forskning. Men även statliga myndigheter borde nationellt kunna identifiera ett växande problemområde, exempelvis barn utsatta för våld eller försummelse, som kräver en utveckling av nationella strategier och interventioner. De begränsningar kopplade till sekretesslagstiftning som hindrar informationsinsamling måste hanteras, i likhet med hur sekretessfrågan lösts i registerupprättande på hälso- och sjukvårdens område.

I slutbetänkandet används begreppet ”orsak till insats” som kan handla bland annat om ohälsa hos föräldrar, försörjningsproblem, kriminalitet. Att bara uppmärksamma föräldrars riskfaktorer i fråga om barns utsatthet är att anlägga ett snävt perspektiv. Vilken form av utsatthet drabbar barnet? är en relevant fråga att ställa. I det sammanhanget anser vi att det är lämpligt att använda begreppen ”fysiskt våld”, ”psykiskt våld”, ”sexuella övergrepp” och ”försummelse” som är de internationellt och nationellt etablerade begreppen för olika former av utsatthet som drabbar barn (Pekarsky, 2018; SOU 2001:72; WHO, 2006). Ibland är orsaker inte enkelt framträdande och kan inte kategoriseras. Det innebär ett starkare barnperspektiv att uppmärksamma vilka *handlingar* som en förälder utövar mot ett barn (där en rad olika riskfaktorer kan vara möjliga).

När det gäller att säkerställa ett väl fungerande samarbete mellan kommunerna och kommunerna och staten vad gäller kunskapsstyrning ställer vi oss dock tveksamma till att det behöver tillsättas en särskild utredning.

Kap. 16. Insatser efter behovsprövning – bistånd

Syftet med översynen har bland annat varit att göra socialtjänstlagen mer lättillgänglig. Vi ställer oss frågande till om detta syfte uppnås; för vem blir socialtjänstlagen mer lättillgänglig i föreslagen tappning, kommunpolitiker, professionen och/eller klienter?) Den klient som önskar veta vilka rättigheter hen har med stöd av lagen hittar dessa enligt förslaget först i kapitel 11. Dessförinnan och därutöver återfinns en mängd bestämmelser av målkaraktär som inte beskriver några egentliga rättigheter för enskilda eller skyldigheter för kommunerna. Detta kan orsaka förvirring hos både klienter och tillämpare och skapa orealistiska förväntningar på socialtjänsten. Vår bedömning är att lagen ur ett brukarperspektiv skulle behöva ett avsnitt som behandlar enskildas rättigheter och kommunernas skyldigheter för att vara tillgänglig för dem lagen ytterst berör. Detta kapitel bör komma tidigt i lagen i linje med krav på myndigheter att mottagaranpassa sina texter (Språkrådet 2014).

När det gäller utredningens uppdrag så beklagar vi att de delar som avser ekonomiskt bistånd i socialtjänstlagen inte har ingått i översynen. Ekonomiskt bistånd ingår som en integrerad del i kommunernas socialtjänst och många av de resonemang som förs och de förslag som lämnas i utredningen har direkt bäring på såväl det faktiska arbetet med ekonomiskt bistånd som de delar i lagstiftningen som reglerar området.

Kap. 17. Insatser utan behovsprövning

Utredningens förslag om att införas en ny bestämmelse som anger att socialnämnden får tillhandahålla insatser utan föregående individuell behovsprövning är en förbättring och ett klagörande för icke behovsbedömda insatser för personer med psykiska funktionshinder och för uppsökande verksamheter för barn och unga i riskzon. Vi stödjer detta förslag gällande dessa grupper. Det redan finns en omfattande social verksamhet inom dessa områden. Beträffande hemtjänst och korttidsboende till äldre utan behovsprövning är flera lärosäten tveksamma, eftersom en behovsprövning kan bidra med en nödvändig bild av äldre personers komplexa sociala och medicinska behov. Dessutom visar aktuell forskning att det finns problem med hur den nuvarande ”utbudsstyrningen” fungerar i kontrast mot behovsstyrda insatser. Insatsstyrningen kan dessutom betyda en kostnadsökning vilket strider mot direktiven om ingen ambitionshöjning. Det vore bättre med en ambitionshöjning mot ”goda levnadsförhållanden” efter en bedömning av behov, istället för att ”skäliga levnadsförhållanden” lämnas för bedömning av konkurrensutsatta vårdgivare.

Kap. 19. Förtydligat barnrättsperspektiv

Vi anser att det krävs ett bättre kunskapsstöd som stöd för hur bedömningen av barns bästa kan ske. Barnrättsperspektivet bör uttryckligen knytas till åtgärder i utvecklingen av den kunskapsbaserade socialtjänsten.

Vidare anser FSSOC att den revidering som föreslås avseende barns bästa inte stärker de yngre barnens rätt. Vi ställer oss bakom att barnets bästa ska vara avgörande vid beslut som rör vård- eller behandlingsinsatser. Vi är dock kritiska till att barns bästa ska vara avgörande i vissa typer av insatser men inte i andra, vilket gör att barn riskerar att få olika nivåer av bistånd beroende på vad den vuxnes problem är.

Vi anser att det är i grunden bra att placerade barns kontakt med föräldrar och syskon tydliggörs i lagen. Samtidigt vill vi påtala att genom att detta formuleras som en *skyldighet* för

socialtjänsten, riskerar det att få som konsekvens att en redan stark föräldrarätt stärks ytterligare. Lagregleringen kan också bli problematisk exempelvis när barn behöver skyddas från olika typer av våld (såsom hedersrelaterat våld). Bestämmelsen bör tydliggöra att barns skyddsbehov och barnets egen vilja till kontakt ska beaktas. Forskning har påtalat att en del av de problem som gäller utsatta barns skydd idag kan kopplas till en stark föräldrarätt, frivillighetsprincipen och den sammanhängande samtyckeskonstruktionen, samt barns rätt till sina föräldrar, där det senare i praktiken riskerar att snarare stärka föräldrars rätt till sina barn också i fall när kontakt inte är förenlig med barnets bästa.

FSSOC anser vidare att det finns risker med att barn över 15 år ges möjlighet till insatser utan föregående behovsprövning. En barnavårdsutredning kan synliggöra ytterligare skyddsbehov och möjliggör också en insyn i familjen samt möjlighet att följa upp hur insatsen fungerar. Vi ser en fara i att socialtjänsten rutinmässigt kan komma att hänvisa till öppna insatser i fall som hade krävt en utredning, varför en sådan bestämmelses konsekvenser för praktiken noggrant behöver följas upp

Vi ställer oss positiva till de utökade möjligheterna att tala med barn utan vårdnadshavares samtycke (19.5.2). Likaså till förslaget att tillsätta en utredning för att se över gallringsbestämmelserna (19.10.4) där utgångspunkten bör vara att gallringen ska minimeras så att barn senare i livet kan efterforska vad de varit föremål för. Gallring kan också, som utredaren påpekar, försvåra forskning på området.

Vidare anser FSSOC att det är bra att barnombud föreslås, men fler som behöver stöd från socialtjänsten borde omfattas av rätten till ombud. Barn finns också i många familjer där de vuxna behöver hjälp med t ex missbruksproblem eller försörjningsproblem och drabbas när föräldrarna inte får den hjälp de behöver. Styrkeförhållandet mellan parterna (socialnämnden/enskilda) i ärenden enligt socialtjänstlagen är idag mycket ojämnt. Enskildas möjligheter att tillvarata sina rättigheter enligt socialtjänstlagen bör därför utredas särskilt. Vi finner det mot denna bakgrund också märkligt att sanktionsavgifter för ej verkställda beslut tas bort och ersätts med administrativa processer (pappersexercis).

Avslutningsvis är FSSOC kritiska till att en rad viktiga frågor på barnavårdsområdet *inte* behandlas. Utredaren berör inte de frågor som väckts i samband med debatten om barns trygghet i dygnsvård under det senaste året. Det är frågor som handlar om LVU men också om socialtjänstlagen. I LVU-utredningen från 2015 (SOU 2015:71) finns ett särskilt kapitel om trygghet för långsiktigt placerade barn. Där behandlas bland annat vårdnadöverflyttningar och register över familjehem och förslag på ändringar i socialtjänstlagen som rörde ökat stöd till barn efter avslutad dygnsvård (2015:71, s. 95). Forskning har visat att detta stöd som är nödvändigt för att ge unga hjälp att etablera sig i vuxenlivet ofta brister. Ett förslag rörande denna fråga som låg i linje med LVU-utredningens förslag, hade i högsta grad varit önskvärt.

När det gäller uppföljning av barnets situation efter placering (19.8.2) vill vi betona att barn och ungdomars behov av uppföljning efter en placering kan vara mycket mer omfattande än sex månader. Det hade varit angeläget att skriva in att socialtjänsten har en skyldighet till uppföljning under en längre period. Vi har noterat att det finns flera undantag och sekretessbrytande bestämmelser i förslaget, exempelvis har socialnämnden rätt att informera den som gjort en orosanmälan enligt 23 kap. 4 § SoL. Detta anser vi bryter mot tryckfrihetsförordningen (TF) och offentlighets- och sekretesslagen (OSL).

Kap. 20. Reglering av äldreomsorgen

FSSOC delar utredningens bedömning att äldreomsorgen fortsatt bör ses som en del av socialtjänsten men vi saknar en argumentering för varför sÄrlagstiftning inte diskuteraderas ingående utredningen, sÄrskilt med tanke pÅ de brister mellan kommuner och regioner som framkommit under corona-pandemin. HÄr Är bristen pÅ koppling mellan utredningstext och aktuell forskning sÄrskilt uppenbar, bÅde avseende biologisk och kronologisk (administrativ) Ålder och de problem som uppstÅtt inom äldreomsorgen avseende samverkan mellan privata utförare, kommunala utförare, socialtjänstens bistÅndsbedömning och tillgÅngen till adekvat medicinsk vÅrd. Flera lÄrosÄten fÖreslÅr att sÄrlagstiftning ska utredas fÖr att undersÖka vilka fÖrdelar en sÄrlag skulle innebÄra fÖr de äldre med komplexa sociala och medicinska behov (se vidare remissvaren frÅn Lunds och Stockholms universitet). DÄrför stöder FSSOC att behovsprincipen ska vara vÄgledande avseende äldreomsorgen.

Skrivningen om ”vÄrdigt liv” (jfr. Kap 13, 2§) kan knappast uppnås med utredningens noll-direktiv och direktiv om att inte vara ambitionshÖjande, utifrÅn de senaste 20 Årens forskning om äldreomsorg och i ljuset av hur samverkan mellan kommuner, privata utförare och regioner har fungerat under corona-pandemin.

OvanstÅende yttrande baserar sig pÅ underlag frÅn fÖljande 13 institutioner/motsvarande som ansvarar fÖr socionomprogrammet vid fÖljande lÄrosÄten: UmeÅ universitet, GÄvle hÖgskola, Uppsala universitet, Stockholms universitet, Ersta SkÖndal BrÄcke hÖgskola, Karlstad universitet, MÄlardalens hÖgskola, Linköpings universitet, Linné universitetet, GÖteborgs universitet, JÖnköping University, Halmstad hÖgskola, Lunds universitet

FÖrbundsstyrelsen tackar fÖr fÖrtroendet att inkomma med yttrande

Katarina Piuva, Stockholms universitet
Ordförande

Katarina Hjortgren, Örebro universitet
Vice ordförande

Lennart Sauer, UmeÅ universitet
Sekreterare

Thorbjörn Ahlgren, JÖnköping university
Kassör

Kerstin Arnesson, Linnéuniversitetet
Ledamot

Alexandru Panican, Lunds universitet
Ledamot